

Gezichten van multifunctio

Niet bij gebouwen alleen, over het

Onderstaande inleiding is door Reint Meijer uitgesproken op 8 april jl. in Nieuwspoorst ter gelegenheid van de presentatie van *Gezichten van multifunctionaliteit op het platteland*, samengesteld door en onder redactie van Radboud Engbersen en Dick Meesterberends, een uitgave van NIZW/LCO

Ik wil eerst kort iets zeggen over de essentie van opbouwwerk op het platteland. Om dit in te leiden een korte persoonlijke ervaring:

Mijn eerste baan was in Zuidwolde in Drenthe. Ik was verbonden aan het Welzijnscentrum, een multifunctionele accommodatie avant la lettre. In het dorp

was de lagere landbouwschool onlangs opgeheven en het gebouw moest een nieuwe bestemming krijgen. Een voor de hand liggende bestemming was volgens een groep notabelen een accommodatie voor dorpsactiviteiten. De rijksoverheid, destijds in de vorm van CRM, wilde er wel in mee financieren, maar men had een extra aanbidding: men kon er tegen geringe jaarlijkse kosten een functionaris bij krijgen, een opbouwwerker. De initiatiefgroep, voornamelijk de dorpsnotabelen en de gemeente hadden daar wel oren naar, en ik was de eerste beroepskracht die het dorp in trok om bewoners te activeren.

Al spoedig waren er groepen dorpsbewoners die gebruik wilden maken van deze

nieuwe mogelijkheid. Zo ook een groep bejaarden die wel een soos wilden oprichten. Ik heb hen geholpen bij het samenstellen van een soosbestuur, het aanvragen van subsidie voor een biljard en meer van dat soort werkzaamheden. Aldra draaide de soos en in grote tevredenheid zat ik in mijn kantoortje mijn eerste succes te overdenken. Tot de telefoon ging. De vrouw van de notaris, tevens lid van mijn eigen bestuur, aan de lijn. Ze sprak mij op verontwaardigde toon aan: Wat ik mij wel niet verbeeldde dat ik haar haar bejaarden had afgetroggeld. Daar was het laatste woord nog niet over gesproken en ik zou er meer van horen! In uiterste verbijstering ging ik mijn licht opsteken bij het bestuur van de soos.

Qualiteit op het platteland

belang van samenlevingsopbouw

Die kwamen met het volgende verhaal:

De vrouw van de notaris en de vrouw van de burgemeester organiseerden maandelijkse bijeenkomsten voor ouderen in het Groene Kruisgebouw. De ouderen werden dan volledig verzorgd en in de watten gelegd. Kijk Meijer, we waarderen wel de goede bedoelingen, maar we durven niet te zeggen dat we ons betutteld voelen. Hier doen we alles zelf en dat willen we veel liever. De hele kwestie is uiteindelijk wel uitgepraat en de bejaarden sloten een compromis: een keer peer maand mochten de dames hen komen betuttelen, voor de rest gingen ze hun eigen gang.

De lessen die ik te leren had:

Een gebouw is de uitkomst van veranderingen in het dorp -het verminderd belang van de landbouw- maar genereert zelf ook weer veranderingen, in dit geval in de verhouding tussen de dorpselite en de ouderen.

Opmerkelijk hierbij is dat de onderliggende sociale verhoudingen op voorhand niet met mij werden gecommuniceerd: daar liep ik met mijn kop tegenaan. Het dorp houdt haar geheimen voor zich, totdat je erbij hoort en dat duurt even!

Even exemplarisch voor het platteland is de uitkomst van dit verhaal: ieders belangen worden zoveel mogelijk gerespecteerd. Dat is niet omdat de mensen daar zo veel beter zijn, maar dat is het belang van het heel houden van het sociaal netwerk, waar de kwaliteit van leven voor velen van afhankelijk is.

Als laatste leerpunt wil ik wijzen op de uitspraak van de ouderen: we durfden niet te zeggen wat we vonden! Dat is niet alleen uit respect voor de lieve notabele dames, maar ook een realistische inschatting van machtsverhoudingen. Wat de voormalig hoogleraar opbouwwerk, Jan Willem Duyvendak, het zwakste belang en het minst erkende verlangens noemt wordt niet van de daken geschreeuwd, maar verschuilt zich om zich niet de toorn van de sterke op de hals te

halen. Alleen in meer vertrouwelijke omstandigheden hoor je meer over wat zich onder de oppervlakte afspeelt.

Dit voorbeeld speelde meer dan dertig jaar geleden en de tijden zijn inmiddels wel veranderd. Mensen zijn mobieler en mondiger geworden en de dorpen bestaan al lang niet meer uit homogene gemeenschappen, er is net zo veel doorstroming als gemiddeld in Nederland.

Uit contacten met opbouwwerkers blijkt evenwel dat op het platteland, zeker in kleine dorpen deze mechanismen nog spelen. Ze geven aan dat het opbouwwerk in de dorpen nog steeds staat of valt met de kennis van verhoudingen en het genieten van vrouwen wil je de plank niet lelijk mislaan.

Leefbaarheid

Een twee kwestie die ik wil aanraken is: Waarom zou er opbouwwerk op het platteland nodig zijn? De problemen spelen toch in de steden!

In 2004 heeft het Verweij-Jonker Instituut in Midden Drenthe, een gemeente met heel veel platteland, een onderzoek gedaan naar de leefbaarheid in het kader van Komt Veur Mekoar. De Wetenschapswinkel van de Universiteit van Wageningen heeft een onderzoek gedaan naar gemeenschapsaccommodaties in kleine kernen en daarbij ook het aspect leefbaarheid betrokken. Uit beide onderzoeken blijkt dat bijna iedereen tevreden is met de situatie zoals die nu is in hun kleine kern.

Er is gelet op het inwoneraantal en de veelheid aan verenigingen en clubjes, ook ligt de inzet van vrijwilligers er vele malen hoger dan in de steden. Het al dan niet aanwezig zijn van voorzieningen is zelfs ondergeschikt aan de kwaliteit van de onderlinge betrekkingen waar het de waardering van leefbaarheid betreft. Dit alles wil niet zeggen dat er geen opgaven meer liggen voor

samenlevingsopbouw, in tegendeel zelfs: Ik zal er enkele noemen:

De spanning tussen de schalen

In heel Nederland is de gemeentelijke herindeling doorgevoerd en is de bestuurlijke schaal op het platteland drastisch opgeschroefd. Oude, vaak informele praktijken tussen dorpen en openbaar bestuur worden vervangen door meer formele verhoudingen en generieke maatregelen. Diezelfde ontwikkeling zien we bij instituties als woningcorporaties, thuis- en andere zorginstellingen, onderwijs et cetera.

Het opbouwwerk zal er vooral voor moeten waken dat de verscheidenheid van elk dorp gehonoreerd blijft. Het matchen van de competenties van het dorp met beleid en omgekeerd zal de opgave worden voor de naaste toekomst. Er zal steeds meer van de dorpen gevraagd worden waar het gaat om het in stand houden van voorzieningen zoals de multifunctionele accommodaties. Dorpen moeten er hun eigen vormen kunnen vinden, soms zijn dorpen meer gebaat bij een stimuleringsregel dan een integrale uitvoeringsregel. In Drenthe heb ik rond de gemeentelijke herindeling cursussen gegeven aan bestuurders van verenigingen voor dorpsbelangen uit de nieuw te vormen gemeenten. Het doel was te komen tot nieuwe, boven- dorpse organisatievormen die beter zouden matchen met de nieuwe gemeentelijke schaal. Alleen daar waar lokaal opbouwwerk actief zo'n nieuw initiatief ondersteunde, ontstonden er platformen die het voortouw namen, niet afwachten, maar zelf initiatieven namen richting de gemeente en andere instellingen.

Spanning tussen woningmarkt en woonwensen

De dorpen hebben woonkwaliteiten die gewaardeerd worden door mensen uit alle lagen van de bevolking. Echter, woningen in dorpen worden een schaars artikel en dus

duur. Dit heeft tot gevolg dat kinderen van de doorgaans lager opgeleide autochtone bewoners, die meestal geen grootverdieners zijn, niet meer in hun dorp kunnen wonen. Van oudsher bieden kinderen van autochtone ouderen in veel gevallen de nodige zorg en bijstand. Doordat de kinderen niet meer in hetzelfde dorp wonen, verhuizen de ouderen naar de hoofddorpen, waar die voorzieningen geprofessionaliseerd worden aangeboden. De huizen die de ouderen nalaten zijn veel geld waard en worden weer verkocht aan mensen met geld, doorgaans van buiten het dorp. En zo versterkt het effect elkaar. Het opbouwwerk ziet zich hier geplaatst voor de opgave om woonarrangementen in beeld te brengen die deze ontwikkeling tegengaan. Samenwerking met woningcorporaties ligt daarbij zeer voor de hand. Een mooi voorbeeld heeft het Provinciaal Opbouworgaan Brabant ontwikkeld in het dorp Casteren. (Zie ook het artikel Starwars in de Kempen op pagina 32, red.) Jonge dorpsbewoners, starters op de koopmarkt, hebben een collectief gevormd die als

opdrachtgever gold voor een complex koopwoningen. Zo zijn betaalbare woningen gerealiseerd en is grote winst geboekt op het terrein van de sociale infrastructuur.

Spanning tussen dragen/schragen en consumentisme

De dorpen beschikken over een groot aanbod aan verenigingen. Uit de besturen van die verenigingen komt het signaal dat dorpsbewoners graag gebruik maken van de verenigingen, maar steeds minder bereid zijn om langdurig bestuursfuncties te vervullen. Men consumeert de voorziening of men doet een tijdje mee aan een activiteit.

De verenigingen voor Plaatselijk Belang en de multifunctionele accommodaties worden vooral gedragen door leden die in het dorp of streek zijn geboren en getogen, zij het dat er mondjesmaat ook nieuwkomers instromen. Als dat proces van instroming niet, of niet snel genoeg gelukt kan dat tot verschraling leiden van het verenigingsleven. Voor het opbouwwerk is het de uitdaging om te zorgen dat er voldoende

bestuurskracht in het dorp gemobiliseerd blijft.

Vooraf als zaken niet meer op de schaal van een dorp maar op grotere schaal nog wel gerealiseerd kunnen worden, kan de rol van de opbouwwerker cruciaal zijn in het slechten van drempels tussen dorpsgemeenschappen.

Spanning tussen gedogen en handhaven

Op de dorpen is vooral voor de jeugd van 12-16 jaar doorgaans te weinig vertier. Zij zijn nog niet mobiel en solvabel genoeg om naar de uitgaansgelegenheden in de grote kernen te gaan. Jongeren lossen dat steeds meer op door ergens een caravan of een oude keet te regelen. Dat is vanuit oogpunt van zelfredzaamheid toe te juichen, maar het kan ook leiden tot gevaarlijke toestanden en ongecontroleerd veel alcohol drinken. Vaak kijkt het dorp de andere kant op, veel drinken hoort erbij. Er zijn signalen dat ook plattelandsjongeren zich aangetrokken voelen tot rechts-extremistische symboliek, maar er zijn zeer weinig hard-liners. Vooral de vmbo-jongeren lijken er gevoelig voor.

Actueel zijn de gedragingen van jongeren in Oost-Brabant en Noord Limburg, maar ook in Dokkum en omgeving. Het organiseren van plekken voor jongeren van 12-16 jaar waar ze elkaar kunnen ontmoeten en waar ze aanspreekbaar zijn op hun gedrag is een opgave voor het opbouwwerk. Daar komt de taak bij om er zorg voor te dragen dat het dorp zich verantwoordelijk blijft voelen voor de eigen jeugd. Een mooi voorbeeld zien we in het dorp America, dat in het boek ook is beschreven, waar het realiseren van een voorziening voor jongeren en ouderen hand in hand is gegaan.

Spanning tussen gezellig achterblijven en emanciperen

Op meerdere plekken op het platteland is sprake van hardnekkige achterstand, wat vooral tot uitdrukking komt in de schoolprestaties van kinderen. Een paar jaar geleden heeft Dorien Winkels in opdracht van het Verweij-Jonker Instituut een korte studie aan dit probleem gewijd voor de Drents-Groningse veenkolonien. Haar con-

clusie was dat de achterstandsgroepen moeilijk te traceren zijn. Men loopt er niet mee te koop en er is ook geen fysieke concentratie zoals in sommige steden. Het zelfbeeld van veel bewoners was: we wonen ruim en rustig en dat we wat achterlopen nemen we op de koop toe. Beleidmakers waren wat onrustiger in het besef dat Nederland steeds meer een dienstenmaatschappij wordt waarbij het opleidingsniveau aan belang alleen maar toeneemt. Voor deze categorie mensen is de concurrentie op de arbeidsmarkt van goedkope arbeidskrachten binnen de EU het eerst merkbaar. Het is voor het opbouwwerk de uitdaging om onder een positieve noemer die mensen op te sporen en vanuit hun kracht en mogelijkheden te laten werken aan hun emancipatie. Een voorbeeld: Ik heb in Zuid-Oost Drenthe een team, bestaande uit een opbouwwerker, een maatschappelijk werker en wijkagent gecoacht in het activeren van bewoners in een dorp met veel gezinnen met achterstandskennmerken. Een combinatie van individuele aandacht met buurtactivering, samen met de school en de

bewonersorganisatie bleek buitengewoon vruchtbaar. Bewoners met veel problemen werden opgezocht en uitgedaagd nieuw gedrag te laten zien door te participeren in buurtactiviteiten.

Komst WMO

Zoals kleine dorpen naar hun burens kunnen kijken in hoeverre men collectief voorzieningen in stand kan houden of realiseren, zo kunnen zorgontvangers in dorpen ook samen gaan werken. Door het bundelen van persoonsgebonden budgetten kan mogelijk op het dorp zelf iets geregeld worden waarbij vraag en aanbod lokaal gekoppeld worden en er bovendien een bijdrage wordt geleverd aan de lokale economie. Ik acht het voor opbouwwerkers een uitdaging om te experimenteren met de mogelijkheden die de WMO gaat bieden in samenwerking met de zorgverzekeraars.